

Pedagogické náhľady L. N. Tolstého

Prof. PhDr. JOZEF MÁTEJ, DrSc.,
Filozofická fakulta Univerzity Komenského,
Bratislava

Lev Nikolajevič Tolstoj (9. 9. 1828 — 20. 10. 1910) je známy nielen ako veľký ruský spisovateľ, ale aj ako pedagóg. V pedagogike ostalo po ňom veľké bohatstvo, ktorým sa treba zapodievať aj socialistickej pedagogike.

Pedagogické učenie Tolstého môžeme dobre pochopiť iba vtedy, ak vychádzame z jeho svetonáhľadu, ktorý vo svojich statiach o Tolstom vyjadril Vladimir Iljič Lenin.

SPOLOČENSKO-POLITICKÉ A FILOZOFICKÉ NÁZORY N. L. TOLSTÉHO

V. I. Lenin vo svojich prácach o Tolstom dôkladne rozoberá spoločenské, hospodárske a politické pomery Ruska v druhej polovici minulého storočia. Súčasne poukazuje, ako sa Tolstoj vyhranil ako umelec, mysliteľ a moralista v prechodnom období medzi r. 1861-1904. Vo svojich dielach vyjadril neobyčajne plasticky črty historickej svojráznosti celej prvej ruskej revolúcie, jej silu a jej slabosť. V r. 1861-1904 prebiehal v Rusku rozklad patriarchálnej dediny a statkárskej kultúry a začal sa rozvoj kapitalizmu. Veľmi príliehavo vystihol túto skutočnosť V. I. Lenin vo svojom článku „*L. N. Tolstoj a súčasné robotnícke hnutie*“), ktorý bol uverejnený v novembri 1910 v novinách „*Naš put*“. Lenin v ňom okrem iného poukázal na to, že staré patriarchálne Rusko sa začalo po roku 1861 rýchle rúcať pod vplyvom svetového kapitalizmu. Roľníci hladovali, vymierali, vychádzali na mizinu ako nikdy predtým, utekali do miest, opúšťali pôdu. Urýchlene sa budovali železnice, továrne a závody z „lacnej práce“ zbedačených roľníkov. V Rusku sa rozvíjal finančný veľkoka-pitál, veľkoobchod a priemysel.

Práve toto rýchle, obťažné a prudké rúcanie všetkých „pilierov“ starého Ruska sa odzrkadlilo v dielach Tolstého-umelca, v názoroch Tolstého - mysliteľa.

Tolstoj dokonale poznal dedinské Rusko, život statkára i roľníka. Vo svojich umeleckých dielach vykreslil obrazy tohto života, ktoré patria medzi najlepšie výtvary svetovej literatúry. Rýchle rúcanie všetkých „starých pilierov“ dedinského Ruska upútalo pozornosť, prehĺbilo záujem o udalosti okolo neho a spôsobilo obrat v celom svetonázore. Pôvodom a výchovou patril Tolstoj k veľkostatkárskej ruskej šľachte, rozišiel sa však so všetkými vžitými názor-

mi tohto prostredia a vo svojich posledných dielach zaútočil vášnivou kritikou proti všetkým súčasným štátnym, cirkevným, spoločenským a hospodárskym poriadkom založeným na zotročovaní más, na ich biede, na ruinovaní roľníkov a drobných vlastníkov vôbec, na násilí a pokrytectve, ktorým bol skrz-naskrz presiaknutý celý vtedajší život.²⁾

Lenin ďalej poukazuje na to, že Tolstoj nepovedal nič také, čo by nepovedali dávno pred ním v európskej a ruskej literatúre ľudia, ktorí boli na strane pracujúcich. Podľa Lenina originálnosť Tolstého kritiky a jej historický význam spočíva v tom, že vyjadruje tak mocne a presvedčivo prelom v náhľadoch najširších ľudových más v Rusku v tomto období, a to práve v Rusku dedinskom, roľníckom.³⁾ Lenin ďalej zdôrazňuje, že Tolstoj vyjadruje zmýšľanie ľudu tak verne, že vnáša sám do svojho učenia jeho naivitu, jeho nezaujem o politiku, jeho mysticismus, túžbu uzavrieť sa pred svetom, „neodporovanie zlu“, bezmocné preklínanie kapitalizmu a „moci peňazí“. Protest miliónov roľníkov splynul v Tolstého učení s ich zúfalstvom.⁴⁾

V. I. Lenin vo svojom ďalšom článku „*Tolstoj a proletársky boj*“, ktorý uverejnil v decembri 1910 v „Rabočej gazete“, píše o Tolstom ako „s nesmiernou vehemenciou a otvorenosťou pranieroval vládnuce triedy, veľmi názorne odhaľoval vnútornú faloš všetkých ustanovizní, ktoré držia súčasnú spoločnosť: cirkev, súdnictvo, militarizmus, „zákonité“ manželstvo, buržoáznu vedu.“⁵⁾ Lenin však poznámenáva, že Tolstého učenie sa dostalo do úplného rozporu so životom, s prácou a bojom hrobára kapitalistického spoločenského poriadku – s proletariátom. Ústami Tolstého „prehovorili mnohomiliónové masy ruského ľudu, ktoré už nenávidia pánov dnešného života, ale ktoré ešte nedospeli k uvedomelému, dôslednému, nezmieriteľnému boju proti nim.“⁶⁾ V závere tohto článku Lenin píše, že len „vtedy dosiahne ruský ľud oslobodenie, keď pochopí, že sa má učiť bojovať za lepší život nie od Tolstého, ale od triedy, ktorej význam Tolstoj nechápal a ktorá jediná je schopná zničiť Tolstým nenávidený starý svet – od proletariátu.“⁷⁾

Hoci Tolstoj ostro kritizoval liberálov, ktorí boli proti ozajstnému zlepšeniu života pracujúceho ľudu, predsa nepochopil úlohu revolučného hnutia robotníckej triedy.

Pri rozbere Tolstého svetonáhľadu Lenin upozornil, že je plný rozporov. Rozpory sú práve v tom, že Tolstoj, ktorý kritizoval buržoázne zriadenie, ukázal sa bezmocným a nevedel ukázať, ako treba zmeniť život, ktorý sa zakláda na vykorisťovaní človeka človekom. V učení L. N. Tolstého sa spája živelný protest proti spoločenskej pretvárke a klamstvu s hlásaním sebazdokonaľovania a neodporovania zlu násilím. Tolstoj sa nám takto javí na jednej strane ako najtriezvejší realista, ktorý strháva rozličné masky zo šľachtickej a buržoáznej spoločnosti a oficiálneho náboženstva, kým na druhej strane odmieta aktívny politický boj a hlása pravé kresťanstvo.

Po dôkladnom, hlbokom štúdiu Tolstého učenia Lenin prísne odsúdil jeho politické a hospodárske náhľady a poukázal na ich reakčnosť a zaostalosť.

Ako mysliteľ stál Tolstoj na strane filozofického idealizmu a bol odporcom materialistickej teórie poznania. Do konce života ostal stúpencom idealistickej filozofie, čo úplne zodpovedá jeho náboženskému učeniu.

Hoci Tolstého svetonáhľad je plný ostrých rozporov a protikladov, predsa idealizmus spájal s najtriezvejším realizmom a s ostrou kritikou vtedajšieho spoločenského zriadenia. Tolstoj sa domnieval, že spoločenský poriadok možno zmeniť len výchovou mládeže a mravným sebazdokonaľovaním dospelých. Preto aj venoval veľkú pozornosť výchove.

Podľa neho výchova má byť slobodná a nenásilná. Jeho učenie o slobode vôle preniká individualizmus, ktorý ho priviedol k tomu, že chápal nesprávne slobodu žiakov vo vyučovaní.

S náboženským učením Tolstého úzko súvisia aj jeho náhľady na mravnosť. O mravnosti tvrdil, že jej podstatou je vzájomná láska medzi ľuďmi, úsilie o zjednotenie a bratstvo, obmedzovanie svojich potrieb a snaha, aby ľudia nikdy nerobili iným to, čo nechcú, aby im robili druhí. Podľa Lenina podstatu teórie mravnosti tvorí reakčné učenie o „všeľudskej láske“, asketizmus, vyzývanie k mravnému sebazdokonaľovaniu a neodporovanie zlu násilím. Lenin správne kritizoval Tolstého myšlienky o mravnosti a poukázal na to, že zatiaľ čo uvedomelosť ľudu a bránia mu zbaviť sa kapitalistického vykorisťovania.

Náboženské učenie, ktoré zastával Tolstoj, odrazilo sa aj v jeho pedagogických náhľadoch. Z niektorých myšlienok Tolstého vidno, že náboženskú a mravnú výchovu detí považuje za hlavnú úlohu výchovy.

Tolstoj bol aj veľkým vlastencom. Jeho vlastenecké presvedčenie sa ukázalo i v jeho pedagogickej teórii. Odhodlane vystupoval proti nekritickému vzťahu mnohých ruských pedagógov k zahraničnej pedagogike. Žiadal, aby sa vzdelanie ľudu rozvinulo v súlade s jeho záujmami.

Hoci Lenin nekompromisne kritizoval filozofické a náboženské náhľady Tolstého, jeho útek od politiky, a poukázal na reakčný charakter jeho učenia, predsa správne, vychádzajúc z marxistických pozícií, zhodnotil Tolstého ako geniálneho autora nesmrteľných umeleckých diel, ktorými sa zaradil medzi najväčších spisovateľov celého sveta.⁸⁾

Lenin vo svojej stati „*L. N. Tolstoj*“, ktorú uverejnil v novembri 1910 v „Social-Demokrate“ pri príležitosti smrti Leva Nikolajeviča Tolstého, zdôraznil, že Tolstého dedičstvo treba kriticky využiť. „Toto dedičstvo preberá a na tomto dedičstve pracuje proletariát v Rusku. Proletariát objasní masám pracujúceho a vykorisťovaného ľudu význam Tolstého kritiky štátu, cirkvi, súkromného vlastníctva pôdy, nie preto, aby sa masy obmedzili na sebazdokonaľovanie a vzdychy o zbožnom živote, ale preto, aby povstali a zasadili nový úder cárskemu monarchii a statkárskeho vlastníctvu pôdy, ktoré bolo roku 1905 iba trochu podlomené a ktoré treba zničiť.“⁹⁾

Po tomto objasnení politických, filozofických, náboženských a morálnych náhľadov L. N. Tolstého, ktoré mali vplyv na chápanie najdôležitejších otázok pedagogickej teórie a praxe, pristúpime k rozboru jeho pedagogickej činnosti.

Pedagogickú činnosť Tolstého rozdeľujeme na štyri obdobia: 1. obdobie zahŕňa roky 1859—1861, 2. obdobie obsahuje rok 1862, 3. obdobie sú sedemdesať rokov 19. storočia a posledné, 4. obdobie spadá do deväťdesiatych rokov minulého storočia a začiatku nášho storočia.

Prvé obdobie (1859-1861) v Tolstého pedagogickej činnosti označujeme za filantropické. Tolstoj vlastne pokračuje v pedagogickej práci, ktorú začal v r. 1849 v jasnopolianskej škole. Vtedy občas chodil učiť deti čítať, písať a počítať. Hrával sa s nimi, čo sa im veľmi páčilo. O desať rokov neskôr obnovuje svoju pedagogickú činnosť. Jeho škola v Jasnej Poľane bola pedagogickým laboratóriom, kde skúšal rozličné metódy vyučovania a rozvíjania aktivity a tvorivosti detí.

V r. 1860 cestoval L. N. Tolstoj druhýkrát do cudziny (prvý raz ju navštívil v roku 1857) a v Nemecku, Francúzsku, Belgicku, Anglicku a Taliansku o. i. študoval aj školské otázky. V jasnopolianskej škole sa učilo aj bez jeho prítomnosti. Po návrate do Ruska vymenovali ho v júni 1861 za zástupcu šľachty vo štvrtom obvode Krapivenského okresu. V tomto čase Tolstoj vo svojom obvode venoval veľkú pozornosť rozvoju ľudového vzdelania. Z jeho iniciatívy a za podpory roľníkov otvorilo sa okolo dvadsať škôl. Tolstoj bol sprostredkovateľom medzi šľachtou a roľníkmi, urovnával medzi nimi spory a nedorozumenia.

Druhé obdobie (r. 1862) sa zásadne odlišuje od obdobia predchádzajúceho. Tolstoj po návrate z cudziny do Ruska vystúpil s ostrou kritikou školy, ktorú zriaďovala vládnuca trieda pre ľud; vyčítal jej, že sa v nej neučí to, čo ľud potrebuje. V tomto období svojej pedagogickej činnosti hlása teóriu „slobodnej výchovy“. Vidíme to na jeho prácach, ktoré uverejňoval v pedagogickom časopise „Jasnaja Poljana“. Tento časopis vychádzal len jeden rok — 1862. Tolstoj v „Oznámení o vydávaní časopisu Jasnaja Poljana“ píše, že každé číslo bude pozostávať z dvoch častí: Škola v Jasnej Poľane a Kniha v Jasnej Poľane. Škola bude obsahovať pedagogické články a Kniha populárne články, totiž zrozumiteľné a zaujímavé pre ľud.⁽¹⁰⁾ Pokiaľ ide o spolupracovníkov, Tolstoj uvádza: „... našimi spolupracovníkmi budú ponajprv učitelia jasnopolianskej školy a musia to byť učitelia, ktorí pokladajú svoje povolanie nielen za existčný prostriedok a nehľadia naň ako na povinnosť učiť deti, ale aj ako na pole vedeckého výskumu v pedagogike.“⁽¹¹⁾ Prvé číslo tohto časopisu vyšlo 1. januára 1862. Posledné číslo, decembrové z r. 1862, schválila cenzúra až 22. marca 1863. Koniec vydávania Jasnej Poľany oznámil Tolstoj v časopise „Moskovskije vedomosti“ zo 17. januára 1863. Okrem iného písal: „Nehľadiac na lichotivé recenzie o časopise Jasnaja Poljana, uverejnené takmer vo všetkých časopisoch, končíme vydávanie časopisu, pretože počas prvého roku jeho jestvovania sme mali iba 400 abonentov. Neprestávame a neprestaneme robiť tie pedagogické pokusy, ktoré boli obsahom časopisu, a vyvodzovať z nich uzávery, pokiaľ na to stačíme...“⁽¹²⁾

Tolstoj unavený prácou v škole a vydávaním pedagogického časopisu odišiel v máji 1862 z Jasnej Poľany do Samarskej gubernie, aby si odpočinul, dý-

chal čerstvý vzduch, aby pil kumys a žil „zverským životom“, ako to vyznáva vo svojej „Spovedi“. V čase jeho neprítomnosti vykonal na príkaz veliteľa polície kniežaťa Dolgorukova v Jasnej Poljane 6. a 7. júla 1862 prehliadku. Hľadali tam ľudí, ktorých upodozrievali z revolučnej činnosti, hľadali tiež tajnú tlačiareň a ilegálnu literatúru. Polícia nenašla nič. Tolstého sa však tento čin hlboko dotkol a bol jednou z pohnútok, pre ktoré prerušil svoju pedagogickú činnosť v Jasnej Poljane. To prispelo k tomu, že sa začal v jeseni 1862 venovať literárnej práci a písať veľkolepý román „Vojna a mier“.¹³⁾

Po dokončení tejto znamenitej epopeje zo života ruského národa r. 1869 začal sa Tolstoj opäť s nadšením zaoberať pedagogickou prácou. Je to tretie obdobie v jeho pedagogickej činnosti (roky 1870-1876). V r. 1872 vyšiel Tolstého „Šlabikár“ a o tri roky pozdejšie prepracovaný „Nový šlabikár“ a štyri čítanky. Keď vydával „Šlabikár“, na svojom statku opäť začal učiť roľnícke deti, aby si overil svoje vyučovacie metódy. Pri tejto práci zistil, že veľa jeho žiakov má chuť do učenia, že by sa chceli ďalej vzdelávať. To ho priviedlo na myšlienku, že by vypracoval návrh na roľnícky učiteľský seminár, ktorý žertovne volal „univerzita v krpcoch“. Na tomto akomsi učiteľskom ústave sa mali pripravovať za ľudových učiteľov najlepší a najnadanejší roľnícki chlapci a dievčatá. V roku 1876 ministerstvo ľudovej osvety dalo povolenie zriadiť tento seminár, ale pre ľahostajnosť školskej rady a zemskej správy bol Tolstoj nútený upustiť od tohto svojho pozoruhodného úmyslu. V snahe dať roľníkom základné vzdelanie, venoval v tomto čase veľkú pozornosť školským otázkam. Sám o tom píše, že z abstraktnej pedagogiky presedlal na praktickú pedagogiku a na štúdium otázky škôl. S veľkou láskou sa opäť venoval deťom. Avšak ho veľmi bolelo, keď videl v škole kďdeľ špinavých, otrhaných a chudobných detí. Pripadalo mu to vraj, ako by sa pozeral na ľudí, ktorí sa topia. S veľkým pohnutím si kladie otázku: „Ach, preboha, ako ich vytiahnuť a koho najprv a koho naposledy?“¹⁴⁾ Ďalej správne poznamenáva, že hynie to najdrahšie, to duchovné, čo bije do očí pri týchto deťoch. Akú záchranu tu vidí Tolstoj? Píše: „Chcem dať ľudu vzdelanie len preto, aby som zachránil takých topiacich sa Puškinov, Ostrogradských, Filaretov a Lomonosovov. A koľko ich je v každej škole!“¹⁵⁾

Veľkú pozornosť vzbudil vo verejnosti Tolstoj v r. 1874 rozsiahlym článkom „O vzdelaní ľudu“.¹⁶⁾ Uverejnil ho v septembrovom čísle časopisu Otečestvennyje zapiski (Vlastenecké zápisky) vo forme listu adresovaného na meno Jozefa Nikolajeviča Šatilova, predsedu Moskovského výboru pre základné vzdelanie ľudu. Článok zapôsobil silným dojmom na pedagogický svet, ako i na ľudí, ktorí boli ďaleko od pedagogiky. Tolstoj v ňom zastáva správne stanovisko, keď kritizuje nemeckú pedagogiku a pokusy niektorých ruských pedagógov, napr. Bunakova, Jevtuševského a i., napodobňovať ju. Pozoruhodné sú Tolstého myšlienky o rozvoji a podpore iniciatívy roľníckeho obyvateľstva pre otváraní škôl. Bolo však nesprávne, keď kritizoval pokusy organizácie dobre vybavených škôl na dedinách, keď redukoval učebné osnovy základných škôl iba na ruštinu, cirkevnoslovanský jazyk a počty. Podobne nebolo správne, že sa zastával „učiteľov“ s nízkou kvalifikáciou pre elementárne školy, hoci mal v úmysle, že za ich prácu nebudú roľníci platiť veľké peniaze.

Ako sme už prv spomenuli, Tolstoj vydal r. 1875 „Nový šlabikár“. Kritika ho prijala kladne a učebná komisia pri ministerstve školstva ho odporúčala pre školy.

Pokiaľ ide o Tolstého čítanky, i tie kritika prijala priaznivo. Čítanky vychádzali v mnohých vydaniach nielen v ruštine, ale aj v iných jazykoch v zahraničí. Tolstoj v nich podal encyklopédiu elementárneho vyučovania. V každej knihe sú bájky, rozprávky a povesti. Bájky sú zväčša od Ezopa a z indických prameňov. Príbehy a rozprávky sú väčšinou od Tolstého, len málo je spracovaných od iných autorov (Hugo, Hebel a i.), historické poviedky sú od Herodota a Plutarcha. Z rozprávok vybral najmä ruské ľudové, niektoré arabské a indické. Prirodzene sú v ideovom obsahu mnohých Tolstého rozprávok pre deti zreteľné stopy jeho svetonáhľadu.

Ako sme už uviedli, štvrté obdobie pedagogickej činnosti Tolstého spadá do deväťdesiatych rokov minulého storočia a na začiatok 20. storočia. Treba ešte uviesť, že po ukončení tretieho obdobia pedagogickej činnosti Tolstoj v 80. rokoch minulého storočia hľadá tzv. pravé náboženstvo a vytvára si svoje vlastné náboženstvo v duchu pravého kresťanstva.

Keď začiatkom roku 1890 Tolstého dcéry s jeho súhlasom zriadili v Jasnej Poljane opäť školu pre deti, L. N. Tolstoj školu niekoľkokrát navštívil a zúčastnil sa i na vyučovaní. Avšak jasnopoliansku školu po dvojmesačnom trvaní na príkaz úradov zatvorili.

Na jar r. 1901 sa Tolstoj opäť vracia k teoretickým pedagogickým problémom, zamýšľa sa nad tým, aká by mala byť škola vybudovaná na „nových“ základoch.

V poslednom období pedagogickej činnosti Tolstého majú významný zástoj dve udalosti: 1) je to jeho práca s deťmi v Jasnej Poljane v r. 1907-1908 a 2) jeho list Vladimírovi Fjodorovičovi Buľgakovovi. z r. 1909.

Osemdesiatročný starec L. N. Tolstoj horlivo vyučoval roľnícke deti v Jasnej Poljane kresťanskú morálku. Robil to umeleckou formou a deťom vykladal nábožensko-mravné náhľady a viedol ich k tomu, aby ich opakovali. Výsledkom tejto práce bolo, že zostavil podľa rozprávania deť evanjelium.

V liste V. F. Buľgakovovi Tolstoj definitívne formuluje svoje pedagogické náhľady.¹⁷⁾ Vyslovuje tu veľa reakčných myšlienok. Základnou je, že nábožensko-mravné učenie má byť fundamentom výchovy a hlavným predmetom vyučovania.

Keď sme si v hlavných rysoch pohovorili o pedagogickej činnosti Leva Nikolajeviča Tolstého, pozrime sa, aké sú jeho pedagogické náhľady.

PEDAGÓGICKÉ NÁHĽADY L. N. TOLSTÉHO

Bohatý materiál pre kritické zhodnotenie vtedajšej pedagogickej teórie a praxe a súčasne i materiál pre vlastné pedagogické náhľady čerpal Tolstoj z hlbokého štúdia stavu ľudového vzdelania v západnej Európe a z dôkladnej znalosti situácie školskej výchovy vo vtedajšom cárskom Rusku.

Pedagogické náhľady L. N. Tolstého sa tvorili v usilovnej pedagogickej činnosti a v boji proti nemeckej herbartovskej pedagogike a v starej škole, zalo-

ženej na ducha ubíjajúcom bifľovaní. Pri kritike nemeckej pedagogiky správne poukazoval na to, že je vo svojej podstate reakčná, učí žiakov pokrytectvu a klamstvu. Nemecká buržoazná škola sa v tých časoch, ako ju poznal Tolstoj, opierala o reakčné výnosy nadriadených školských úradov.

Tolstého kritika starej školy bola zameraná aj na ruskú školu, najmä v dedinách, kde deti učili nevzdelaní vyslúžilí vojaci, kostolníci a im podobní ľudia, ktorí potláčali aktivitu a tvorivosť detí a podporovali rozvoj pamäťového učenia.

O tom, že sa Tolstoj vážne zamýšľal nad pedagogickými otázkami, svedčí i skutočnosť, že odvážne kritizoval tradičnú pedagogiku, ktorá bola ďaleko od života. Správne bol presvedčený, že treba študovať výchovno-vzdelávacie skúsenosti, metodiku výchovy a vyučovania, že sa nemožno zaobiť bez zovšeobecňovania skúseností učiteľov. O tom napísal: „Len vtedy, keď sa školská práca bude zakladať na skúsenostiach a každá škola bude takrečeno akýmsi pedagogickým laboratóriom, len vtedy nebude škola zaostávať za všeobecným pokrokom a skúsenosť môže položiť pevné základy pedagogike.“¹⁸⁾

V 40. až 60. rokoch minulého storočia bolo v Európe, a to predovšetkým v Nemecku, veľmi rozšírené pedagogické učenie ideológa reakčného prúsiactva J. F. Herbarta, ktorý hlásal, že hlavnou úlohou výchovy je potlačovať aktivnosť dieťaťa. Tolstoj prišiel proti tejto teórii s novým náhľadom na osobnosť dieťaťa. Bol hlásateľom úcty k dieťaťu, láskavého vzťahu k nemu a požadoval vážiť si jeho osobnosť. Súčasne vystúpil proti potláčaniu a znásilňovaniu ľudskej osobnosti.

L. N. Tolstoj pripisoval vo výchove veľký význam slobode. Pokladal ju za základnú pedagogickú zásadu. Mýlil sa však, keď slobodu vo výchove chápal tak, že žiaci majú právo poslúchať učiteľa, alebo si robiť podľa svojej vôle, chodiť do školy, prípadne ju vynechávať, keď sa im chce. Slobodu ako základnú pedagogickú zásadu pokladal za hlavnú a pripisoval jej budúcnosť. V socialistickej škole však Tolstého zásada slobodnej výchovy nemá miesto. V socialistickej spoločnosti zodpovedá povinné vyučovanie záujmom pracujúceho ľudu, ktorý ho plne využíva.

V pedagogických náhľadoch Tolstého zastáva významné miesto mravná výchova. Pri mravnej výchove pripisuje veľký význam príkladu. V liste neznámej adresátke z 5. marca 1899 píše: „... celá výchova alebo 0,999 výchovy je príklad, náprava a zdokonaľovanie svojho života... Myslím, že je ťažké, ba nemožné, aby sme dobre vychovávali deti, keď sme sami zlí... Ak sú nám smiešne požiadavky ľudí, ktorí pijú, fajčia, prejedajú sa, nepracujú a noc menia za deň, aby ich lekár urobil zdravými bez toho, že by zmenili nezdravý spôsob života, tak isto smiešne budú nám požiadavky ľudí, ktorí žiadajú, aby sme ich naučili, ako by sa dalo deťom dať mravnú výchovu bez toho, že by zmenili svoj nemravný život...“¹⁹⁾

Ako veľký vlastenec, vrele milujúci ruský ľud, vychovával vo svojej jasnopolianskej škole aj žiakov ku láske k vlasti. Veľmi pekne to vidno i z jeho prác, ktoré uverejňoval o svojej pedagogickej činnosti v časopise „Jasnaja Poljana“. V článku „Jasnopolianska škola v novembri a decembri“, uverejnenom r. 1862, uvádza, ako raz na hodine dejepisu rozprával žiakom o vpá-

de Napoleona do Ruska r. 1812. Výklad ich tak zaujal, že nechceli ísť ani domov. „Jeden sľuboval, že namláti Francúzov, druhý zas nadával na Nemcov, tretí opakoval, ako ich Kutuzov obkolesil.“²⁰⁾

Socialistická pedagogika si váži, že Tolstoj nastolil otázku mravnej výchovy detí, avšak odmieta jej náboženské motivovanie. Mýlil sa, keď hlásal, že mravnosť nemôže byť bez náboženstva. Tolstého teória neprotivíť sa zlu násilím zapríčinila, že jej autor vo svojich náhľadoch na výchovu prizvukoval výchovu takých čŕt osobnosti, ako je pokora, láska k blížnemu a miernosť, ale na druhej strane celkom zabudol zdôrazňovať výchovu silnej vôle a pevného charakteru.

L. N. Tolstoj venoval veľkú pozornosť didaktickým otázkam. Bol odporcom formálneho vyučovania a stúpencom uvedomelého a tvorivého osvojovania učebnej látky. Najviac ho trápilo, keď sa žiaci učili učebnú látku bez toho, aby jej rozumeli. Prial si, aby si uvedomele osvojovali pojmy a vedeli ich samostatne vo vhodnú chvíľu reprodukovat'. Nepáčila sa mu šablónovitost' vo vyučovaní. Preto sriedal induktívnu metódu s deduktívnou, vo výchovno-vyučovacom procese ich spájal a vedel nimi majstrovky narábať. Z vyučovacích zásad vyzdvihol najmä názornosť. Prihovárал sa predovšetkým za priame štúdium predmetov a javov v ich prirodzenom prostredí.

Tolstoj sa počas svojej učiteľskej činnosti v Jasnej Poljane hodne zamýšľal i nad otázkou vyučovacích metód. Napísal, že „nie je najlepšia metóda, je len najlepší učiteľ“. Rozpracoval metodiku výkladu a rozhovoru. Pre prvý je charakteristické, že Tolstoj vedel majstrovsky využiť umelecké podanie deja, pre druhý zas, že ním vzbudzoval túžbu po novom, zvedavost' a vytváral správny vzťah medzi sebou ako učiteľom a žiakmi.

Pri metódach skúšania zastával nesprávne stanovisko, keď odmietal známokovanie prospechu žiakov. Mýlil sa, keď bol proti individuálnemu skúšaniu žiakov na vyučovacej hodine.

Tolstého didaktické myšlienky priniesli nové prvky aj do tvorby učebníc elementárneho vyučovania. Látka týchto učebníc má byť prístupná veku detí, má sa čerpať zo života vlasti. Učebnice majú byť písané jednoduchým štýlom, majú byť zaujímavé. Tieto požiadavky rešpektoval vo svojich učebniciach, ktoré napísal.

Tolstoj vyslovil aj celý rad pozoruhodných myšlienok o učiteľovi a jeho práci. V článku „Všeobecné poznámky pre učiteľov“, ktorý bol uverejnený v jeho „Šlabikári“ vydanom r. 1872, o. i. píše, že čím viac sa bude učiteľ učiť, uvažovať o vyučovaní a prizerať na sily žiaka, čím viac si bude všímať žiakovo myslenie, čím viac žiakov bude vyvolávať, tým ľahšie sa bude žiak učiť.“²¹⁾ Tolstoj správne vybadal, ktorá vlastnosť je u učiteľa dôležitá, keď v tomto článku napísal: „Aby učiteľ mal pocit, že prináša osoh, hoci nikdy nie je spokojný so sebou, musí mať jednu vlastnosť... Touto vlastnosťou je láska. Ak učiteľ má rád svoje povolanie, bude dobrým učiteľom. Ak učiteľ má rád žiaka ako otec, matka, bude lepší ako ten učiteľ, ktorý prečíta všetky knihy, ale nemá rád svoje povolanie ani svojich žiakov. Ak učiteľ spojí lásku k svojmu povolaniu a k žiakom, bude dokonalým učiteľom.“²²⁾

To by boli v podstate základné myšlienky v pedagogických náhľadoch L. N.

Tolstého. Teraz budeme hovoriť o tom, aký ohlas mali jeho pedagogické náhľady v jeho vlasti a v cudzine.

OHLAS PEDAGOGICKÝCH NÁHLADOV L. N. TOLSTÉHO V RUSKU A CUDZINE

Pedagogické učenie Leva Nikolajeviča Tolstého malo veľký ohlas predovšetkým v jeho vlasti. Jeho súčasník Nikolaj Gavrilovič Černyševskij, známy ruský revolučný demokrat, podal dôkladný rozbor jeho pedagogických náhľadov. Ako kladný jav vyzdvihuje pomer medzi učiteľom a žákmi v jasnopolianskej škole, ducha tvorivých pedagogických bádání, krásny jazyk v detských a ľudových rozprávkach. Na druhej strane zase podrobil kritike zásadné náhľady Tolstého na výchovu, najmä jeho zameranie na zaostalé patriarchálne sedliactvo a jeho teóriu slobodnej výchovy.²³⁾ Ďalší súčasník Tolstého, pedagóg Jevgenij Lvovič Markov, ktorý dobre poznal Tolstého prácu v jasnopolianskej škole, takto charakterizoval túto školu: „Jasnopolianska škola prináša radosť tým, že sa v chlapcoch prebúdza duch, že ich hlavy pracujú samostatne.“²⁴⁾

Známa sovietska pedagogička Nadežda Konstantinovna Krupská vo svojich spomienkach na L. N. Tolstého uvádza, že prvýkrát počula o ňom, keď mala desať rokov. Jeho knihy začala čítať ako 13-ročná. Bola nadšená, keď sa jej dostali do rúk jeho pedagogické state. Píše o tom o. i. takto: „Keď sa mi dostal do rúk IV. zväzok s pedagogickými statiami L. N. Tolstého, bola som obzvlášť nadšená. Vtedy som snívala o tom, že sa stanem dedinskou učiteľkou. Čo sa mi vtedy ako dospievajúcemu dievčaťu u Leva Tolstého páčilo? Predovšetkým to, že tak dobre poznal dedinu a život v nej. Aj ja som poznala dedinu, mala som tam mnoho priateľov a videla som, že Tolstoj zobrazuje dedinu takú, aká je v skutočnosti. Potom sa mi veľmi páčilo, že videl v každom dieťati človeka a vážil si jeho osobnosť. U nás doma často otec rozprával s matkou o výchove. Keď som ich počúvala, získala som presvedčenie, že je treba nechať dieťaťu pokiaľ možno najviac samostatnosti, čo najmenej mu poručníkovať... Zdalo sa mi, že Tolstoj chápal, ako šetrne treba zachádzať s deťmi, nechať ich rozvíjať a poznať život.“

Páčilo sa mi, že Tolstoj kritizuje súčasnú školu, že hľadá cesty, ako urobiť školu lepšou, blízkou a potrebnou deťom...“²⁵⁾

Znamenitý znalec života a pedagogického diela Tolstého, sovietsky pedagóg V. A. Vejkšan píše, že sovietskym pedagógom je Tolstoj drahý ako veľký humanista, ktorého srdce bilo horúcou láskou pre deti. Najlepšie roky svojho života dal škole, rozpracovaniu vážnych pedagogických problémov. Bol smelým experimentátorom, vedúcim bojovníkom proti formalizmu a scholastike vo vyučovaní.²⁶⁾

V r. 1959 vyšla v Moskve práca už spomínaného sovietskeho pedagóga V. A. Vejkšana, nazvaná „*L. N. Tolstoj – ľudový učiteľ*“. Autor v nej všestranne hodnotí Tolstého ako pedagóga. Jeho jasnopoliansku školu považuje za základ národnej školy založenej na demokratických a humanistických zásadách, v ktorých našli odraz ako originálne pedagogické náhľady Tolstého, tak

aj idey vynikajúcich pedagógov predchádzajúcich čias (napr. Montaigne, Rousseau a i.). Veľkšán ďalej poukazuje, že Tolstého pedagogická veda znamená aj plodotvorné spojenie teórie s praxou a že jasnopolianska škola zohrala významnú úlohu v rozvoji pokrokových pedagogických ideí.

Aj v zahraničí sa dostalo a dostáva pedagogickému dielu L. N. Tolstého patričného uznania. Tak napr. Eduard Steiner v knihe „*Tolstoj — človek*“, ktorá vyšla v USA r. 1904, písal o Tolstom ako o pedagógovi, ktorý smelo obhajoval nevyhnutnosť individuálneho prístupu k deťom i prispôsobenia vyučovania ich potrebám a záujmom.

V r. 1906 bola preložená z angličtiny do ruštiny kniha E. Crosbyho „*Lev N. Tolstoj ako školský učiteľ*“. Autor nazýva Tolstého jedným z najsmelších priekopníkov slobodnej a humánnej výchovy. Ukázal, že pedagogické state veľkého spisovateľa, vytlačené v časopise „*Jasnaja Poljana*“, a jeho práca v škole upútali na seba všeobecnú pozornosť.

O dvanásť rokov neskôr (r. 1918) vyšla v USA kniha J. R. Nowesa „*Tolstoj*“, v ktorej autor v jednej kapitole podrobne rozoberá pedagogické náhľady Tolstého. Originálnosť Tolstého vidí v tom, že premenil v ruských podmienkach idey Rousseaua v skutočnosť pri organizácii školy pre sedliacke deti.

Charles Boduin v knihe „*Tolstoj — učiteľ*“ píše, že základná tendencia pedagogických náhľadov Tolstého spočíva v proteste proti všetkému, čo prekáža slobodnému rozvoju života, a v snahe odhaliť podstatu výchovy ako procesu slobodného rozvoja prirodzených vlôh, schopností detí.

Nemecký pedagóg Gerhard Prox v knihe „*Tolstoj ako pedagóg a jeho filozofia vyučovania*“ tvrdí, že v slobodnej Tolstého škole bol poriadok. Tolstoj ako učiteľ mal medzi deťmi veľkú autoritu. Jeho entuziazmus vzbudzoval u nich túžbu učiť sa. Dosiahol to, že škola sa stala pre deti nevyhnutnosťou. Prox pripisuje veľký význam didaktickým náhľadom Tolstého.

Americký pedagóg Simons v knihe „*Lev Tolstoj*“, ktorá vyšla v r. 1946 v Bostone, píše, že pedagogická veda má v Tolstom jedného z najďalej vidiacich reformátorov vyučovania.

Prácu jasnopolianskej školy vysoko ohodnotil aj známy bulharský vedec Ž. A. Tanasov vo svojom diele „*Myšlienky L. N. Tolstého v oblasti výchovy a ich vplyv v Bulharsku*“, ktoré vyšlo v Sofii r. 1958. Podľa mienky autora skúsenosti z jasnopolianskej školy boli smelým protestom proti šablóne a formalizmu vo vyučovaní. Vo svojej praktickej pedagogickej činnosti Tolstoj zavrhol dogmatizmus a vytváral veľké možnosti pre rozvoj detskej aktivity.²⁷⁾

L. N. Tolstoj vplýval svojimi pedagogickými náhľadmi aj na českú a slovenskú pedagogiku. Už koncom 19. storočia Josef Černý uverejnil v *Pedagogických rozhledoch* (r. 1897) pozoruhodný článok „*L. N. Tolstoj, vychovateľ svedomí, učiteľ života*“. V roku 1898 vyšli v českom preklade tohto znalca ruskej pedagogiky Tolstého „*Pedagogické stati*“. Záujem o pedagogické učenie L. N. Tolstého sa zvyšuje začiatkom 20. storočia. Vtedy významní českí vedci, ako napr. František Drtina a František Krejčí, uverejňujú svoje práce o Tolstého filozofických, spoločensko-politických a pedagogických náhľadoch. Hoci tieto príspevky píšú zo stanoviska pozitivistickej filozo-

fie, je v nich mnoho podnietných myšlienok. V tomto období zásluhou J. Mauera a K. Velemínského vyšli Tolstého pedagogické práce v českom preklade pod názvom „*Články pedagogické. I. a II. díl*“ (Praha 1912 a 1914).

Za buržoáznej Československej republiky vydal Karel Velemínský knihu „*L. N. Tolstoj jako pedagog*“ (Praha 1923), v ktorej sa zaoberal osobným vzťahom Tolstého k škole, jasnopoljanskou školou, časopisom Jasnaja Poljana, Tolstého čítankami, starostlivosťou o vzdelanie ľudu, vplyvom Rousseaua na pedagogické myslenie Tolstého.²⁸⁾

Významný český historik pedagogiky Otakar Kádner vo svojich „*Dějínách pedagogiky*“²⁹⁾ venuje Tolstého pedagogike značnú pozornosť. Okrem iného zdôrazňuje, že Tolstoj zaviedol do výchovy umelecký prvok, je predchodcom modernej pedagogickej psychológie a experimentálnej pedagogiky. Za základný omyl L. N. Tolstého považuje jeho vieru v prirodzenú dobrotu dieťaťa. Píše aj o stúpencoch Tolstého pedagogických náhľadov v Rusku a zahraničí. Na Tolstého nezabúda ani vo svojich „*Stručných dějinách pedagogiky*“, kde píše o jeho pedagogických náhľadoch.³⁰⁾

Tolstého si vysoko vážil aj ďalší český popredný pedagóg Otakar Chlup, ktorý napísal do „*Pedagogickej encyklopedie*“ heslo „*Tolstoj, L. N.*“³¹⁾

Zo slovenských pedagógov venoval pozornosť pedagogickým náhľadom L. N. Tolstého Juraj Čečetka vo svojom „*Průručnom pedagogickom lexikóne*“.³²⁾ V krátkom hesle „*Tolstoj Lev Nikolajevič*“ výstižne podal názory tohto pedagóga na výchovu so serióznou znalosťou jeho diela.

Pedagogickému dielu L. N. Tolstého sa venuje patričná pozornosť aj v našej Československej socialistickej republike. Vo všetkých typoch učiteľských prípraviek sa zoznamujú budúci učitelia s pedagogickými náhľadmi tohto významného ruského pedagóga. V doterajších vysokoškolských učebniciach dejín pedagogiky sa mu dáva primerané miesto.

V „*Dejinách pedagogiky*“ od Josefa Váňu a kolektívu píše o pedagogickej činnosti a náhľadoch L. N. Tolstého český historik pedagogiky Ervín Koukal.³³⁾

V knihe „*Dejiny školstva a pedagogiky*“ od T. Srogoňa a kolektívu zaoberá sa pedagogickými názormi L. N. Tolstého Jozef Mátej.³⁴⁾

Aj „*Pedagogický slovník, 2. díl P-Ž*“ od Bohumíra Kujala a kolektívu má heslo „*Tolstoj, Lev Nikolajevič*“, ktoré napísal Otakar Chlup.³⁵⁾

Začiatkom päťdesiatych rokov vyšli Tolstého pedagogické diela v Československu. Najprv vyšli v slovenčine jeho „*Pedagogické spisy*“³⁶⁾ a o tri roky neskôr v českom preklade „*Pedagogické spisy*“.³⁷⁾

Pri príležitosti 50. výročia smrti L. N. Tolstého (r. 1960) a 150. výročia narodenia (r. 1978) české a slovenské pedagogické časopisy venovali pozornosť jeho pedagogickému dielu. Zo štúdií, ktoré sa ním zaoberali, zasluhujú si zmienku najmä príspevky Josefa Cacha „*L. N. Tolstoj a teoretické otázky výchovy a vzdělání v českých zemích*“³⁸⁾ Josefa Máteja „*Pedagogické náhledy L. N. Tolstého*“³⁹⁾ Miroslava Růžičku „*Ohlas pedagogických názorů L. N. Tolstého v českých zemích*“⁴⁰⁾ a „*Odras pedagogických náhledov Tolstého v Československu*“.⁴¹⁾

Českí a slovenskí pedagógovia po oslobodení r. 1945 hodnotia pedagogické dielo Leva Nikolajeviča Tolstého z marxisticko-leninských pozícií, vyzdvihujú jeho pozitívne stránky, ale kriticky hodnotia aj jeho nedostatky. Zdôrazňujú to, čo je cenné, trvalé, čím prispieval k rozvoju nielen ruského, ale aj celosvetového pedagogického myslenia, a poukazujú na jeho dobovú obmedzenosť, na jeho svetonázorovú poplatnosť idealistickej filozofii.

VÝZNAM L. N. TOLSTÉHO V DEJINÁCH PEDAGOGIKY

Poprední socialistickí pedagógovia sa zhodujú pri hodnotení významu L. N. Tolstého pre dejiny pedagogiky. Významný sovietsky pedagóg E. N. Medynskij zdôrazňuje, že Tolstoj bol nemilosrdným kritikom feudálnej a buržoáznej školy a výchovy, formalizmu a dogmatizmu. Vyzdvihuje jeho úsilie vytvoriť originálnu ruskú pedagogiku, ktorá rešpektuje historický vývin ruského národa. Za centrum pedagogického učenia L. N. Tolstého považuje lásku a úctu k deťom, pedagogický takt, chápanie duševného života dieťaťa, úsilie rozvíjať jeho tvorivosť. Týmito názormi je blízky ruským revolučným demokratom Bielinskému, Černyševskému, Dobroľubovovi a Gercenovi ako aj Pirogovovi a Ušinskému.⁴²⁾

V. A. Vejkšan, vynikajúci znalec pedagogického diela L. N. Tolstého, v štúdiu „*Lev Tolstoj ako pedagóg*“ píše, že „Tolstého pedagogické náhľady sú v mnohých veciach vášnivým protestom proti základným nedostatkom starej školy. V tom je ich sila, originalita a presvedčivosť... musíme uznať genialitu Tolstého, ako i to, že mal veľký podiel na rozvoji nielen ruskej, ale i svetovej pedagogiky.“⁴³⁾ Osobitne vyzdvihuje demokratickosť jeho pedagogických náhľadov, jeho kritiku buržoáznej výchovy; označuje ho ako „plamenného bojovníka“ proti formalizmu vo výchove a vyučovaní, obrancu práv osobnosti dieťaťa, za veľkého znalca detskej duše a didaktika. Vysoko oceňuje jeho učebnice a knihy pre deti.

Ďalší známy sovietsky pedagóg N. K. Gončarov vidí najväčšie zásluhy L. N. Tolstého v tom, že sa usiloval oslobodiť roľnícke deti z duchovného temna. Bojoval za ich právo na vzdelanie, napísal pre ne čítanky a učebnice. Hoci jeho spoločensko-politické náhľady sú nesprávne, jeho hlboká viera v morálne a intelektuálne sily roľníctva a prekonanie odvekých krívd a poníženia pričini-li sa vo veľkej miere o rozvoj dedinského školstva v Rusku.⁴⁴⁾

Stotožňujeme sa s týmto hodnotením pedagogických názorov L. N. Tolstého, ktoré napísali poprední sovietski pedagógovia, a Tolstého považujeme za významného pedagogického mysliteľa napriek mnohým kritickým výhradám voči niektorým jeho nesprávnym názorom na výchovu a vyučovanie. L. N. Tolstoj je pedagógom, ktorého názory pozná nielen terajšia generácia učiteľov a pedagogických pracovníkov, ale budú ich študovať aj budúce pokolenia pre ich originalnosť a v mnohom ohľade čerpať z nich podnety pre svoju prácu.

POZNÁMKY

- ¹⁾ V. I. Lenin o školstve a osvete. Články a prejavy. Bratislava, SPN 1959, s. 99—101.
- ²⁾ Tamtiež, s. 99—100.
- ³⁾ Tamtiež, s. 100.
- ⁴⁾ Tamtiež, s. 102.
- ⁵⁾ Tamtiež, s. 102.
- ⁶⁾ Tamtiež, s. 102.
- ⁷⁾ Tamtiež, s. 102—103.
- ⁸⁾ V. I. Lenin vyslovil kritiku spoločensko-politických a filozofických náhľadov L. N. Tolstého najmä v týchto prácach: *Lev Tolstoj ako zrkadlo ruskej revolúcie*, in: V. I. Lenin o školstve a osvete. Články a prejavy. Bratislava, SPN 1959, s. 66—69; L. N. Tolstoj, tamtiež, s. 95—98; *L. N. Tolstoj a súčasné robotnícke hnutie*, tamtiež, s. 99—101; *Tolstoj a proletársky boj*, tamtiež, s. 102—103; *L. N. Tolstoj a jeho doba*, tamtiež, s. 104—107. O týchto otázkach píše aj V. A. Vejkšan v štúdii *Lev Tolstoj ako pedagóg*, in: *Tolstoj, L. N.: Pedagogické spisy*, Bratislava, SPN 1954, s. 7—14, a ďalší sovietski pedagógovia a pedagógovia socialistických krajín, vychádzajúc z Leninových myšlienok o L. N. Tolstom.
- ⁹⁾ V. I. Lenin o školstve a osvete..., s. 98.
- ¹⁰⁾ Tolstoj, L. N.: *Pedagogické spisy*, Bratislava, SPN 1954, s. 50.
- ¹¹⁾ Tamtiež.
- ¹²⁾ Tamtiež, s. 362.
- ¹³⁾ Vejkšan, V. A.: cit. štúdia, s. 16—17.
- ¹⁴⁾ Tamtiež, s. 18—19.
- ¹⁵⁾ Tamtiež, s. 19.
- ¹⁶⁾ Tolstoj, L. N.: *Pedagogické spisy*, Bratislava, SPN 1954, s. 52—70.
- ¹⁷⁾ Časť tohto listu je uverejnená v knihe L. N. Tolstého *Pedagogické spisy*, Bratislava, SPN 1954, s. 358, pod názvom *O výchove*.
- ¹⁸⁾ Vejkšan, V. A.: cit. št., s. 25.
- ¹⁹⁾ Tento list je uverejnený v knihe L. N. Tolstého *Pedagogické spisy*, Bratislava, SPN 1954, s. 351—352, pod názvom *Akú úlohu má príklad a napodobnenie vo výchove*. Citované myšlienky sú na s. 351—352.
- ²⁰⁾ Tolstoj, L. N.: cit. dielo, s. 167.
- ²¹⁾ Tamtiež, s. 292.
- ²²⁾ Tamtiež.
- ²³⁾ Tamtiež, s. 367.
- ²⁴⁾ Tamtiež.
- ²⁵⁾ Krupská, N. K.: *Vybrané pedagogické diela*. Bratislava, SPN 1957.
- ²⁶⁾ Vejkšan, V. A.: cit. št., s. 39.
- ²⁷⁾ Vejkšan, V. A.: *L. N. Tolstoj — narodnyj učitel'*. Moskva 1959.
- ²⁸⁾ Cach, Josef: *L. N. Tolstoj a teoretické otázky výchovy a vzdelání v českých zemích*. In: *Československo-sovětské vztahy II*, Praha, Univerzita Karlova 1973.
- ²⁹⁾ Díl III, sv. II. Praha 1924, s. 263—277.
- ³⁰⁾ III. oprav. vyd., Praha 1926, s. 89—90.
- ³¹⁾ III. díl, Praha 1940, s. 113—114.
- ³²⁾ II. zv., Martin 1943, s. 278—279.
- ³³⁾ 3. slov. vyd., Bratislava, SPN 1971, s. 181—185.
- ³⁴⁾ Bratislava, SPN 1981, s. 129—132.
- ³⁵⁾ Praha, SPN 1967, s. 301.
- ³⁶⁾ Bratislava, SPN 1954.
- ³⁷⁾ Praha, SPN 1957.

³⁸⁾ In: *Československo-sovětské vztahy II*. Praha, Univerzita Karlova 1973.

³⁹⁾ In: *Socialistická škola* 19, 1978—79, č. 1.

⁴⁰⁾ In.: Tolstoj, L. N.: *Pedagogické spisy*. Praha, SPN 1957.

⁴¹⁾ *Sovietskaja pedagogika* 1960, č. 11.

⁴²⁾ *Dejiny pedagogiky*. Bratislava, ŠN 1950, s. 447—448.

⁴³⁾ In: Tolstoj, L. N.: *Pedagogické spisy*, Bratislava, SPN 1954, s. 39.

⁴⁴⁾ In: Kurdybacha, Łukasz: *Historia wychowania*, t. II. Warszawa 1967, s. 518—519.

ИОЗЕФ МАТЕЙ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ Л. Н. ТОЛСТОГО

Вступительный раздел автор посвящает общественно-политическим и философским взглядам Л. Н. Толстого, исходя притом из размышлений В. И. Ленина. Следующий раздел очерка содержит анализ и оценку педагогической деятельности Л. Н. Толстого, которую автор разбил на четыре периода: 1-ый период с 1859 до 1861 гг., 2-ой период охватывает 1962 год, 3-ий период — семидесятые годы 19 столетия и 4-ый период — девяностые годы 19 столетия и начало нашего столетия. В третьем разделе автор обсуждает педагогические взгляды Л. Н. Толстого, подчеркивая то обстоятельство что эти взгляды формировались в условиях педагогической практики и в атмосфере борьбы с немецкой гербартовской педагогикой. Толстой критиковал традиционную педагогику и настаивал на изучении результатов воспитательно-образовательного опыта (эмпирий), методики воспитания и образования и на обобщении успешных результатов учительской деятельности. Автор уделяет повышенное внимание диалектическим взглядам Толстого и его взглядам на нравственное воспитание

и на личность учителя. В четвертом разделе автор очерка исследует отклик на педагогические взгляды Л. Н. Толстого в России и за рубежом. Ценимой является информация об отклике на педагогические взгляды Толстого в Чехии и Словакии еще до возникновения Чехословацкой республики в 1918 г. затем в буржуазной Чехословацкой республике и после освобождения страны с 1945 года до настоящего времени. В последнем разделе очерка автор отмечает роль Л. Н. в истории педагогики. Указывая на то, что выдающиеся социалистические советские педагоги единогласно оценивают роль Л. Н. Толстого в истории педагогики, автор цитирует отзывы советских педагогов Е. Н. Медынского, В. А. Вейкшана и Н. К. Гончарова и полностью к ним превозносится. В заключение автор высказывает убеждение, что педагогическое творчество Л. Н. Толстого будут изучать и грядущие поколения учителей и педагогических работников вследствие их оригинальности и будут извлекать из него мотивы и идеи для своей работы.

JOZEF MÁTEJ

PEDAGOGICAL VIEWS OF L. N. TOLSTOY

First of all, the author deals with the socio-political and philosophical views of L. N. Tolstoy, proceeding from V. I. Lenin's ideas. In the next part of the study he analyses and appraises L. N. Tolstoy's pe-

dagogical activities, which he has divided into four periods: the 1st period comprises the years 1859—1861, the 2nd period covers the year 1862, the 3rd period embraces the 1870s and the 4th period inclu-

des the 1890s and the 4th period includes the 1980s and the early 20th century. In the third part the author deals with L. N. Tolstoy's pedagogical views. He points out that they were formed in educational practice and in the struggle with the German Herbartian pedagogy. Tolstoy criticized traditional pedagogy and demanded the study of educational experience, character training methods, and called for generalization of teachers' good experience. The author pays special attention to Tolstoy's didactic views and to his views on moral education and the teacher's personality. In the fourth part of his study the author investigates the repercussions of L. N. Tolstoy's pedagogical views in Russia and abroad. Valuable information is that of the repercussion of Tolstoy's pedagogical views in the Czech regions and in Slo-

vakia before the establishment of the Czechoslovak state in 1918, then in the bourgeois Czechoslovak Republic, and since the liberation of our country in 1945. In the last part of his study the author writes about the significance of L. N. Tolstoy in the history of pedagogy. He points out that leading socialist educationists agree when evaluating L. N. Tolstoy for the history of pedagogy, and he quotes appraisals by Soviet educationists E. N. Medynski, V. A. Veykshan, and N. K. Goncharov, whose views he endorses. In conclusion, the author expresses the conviction that also future generations of teachers and educational workers will study L. N. Tolstoy's pedagogical work for its originality and will find suggestions in it for their work.